

'*Kutadgu bilik*' *Istilistikisi*, Arslan Abdullah, Yolvas Raşidin, Peride Hamut, Abdurehim Rahman, Gani Abdugül. Ürümçi 2001, 355 s.

Toplu bir çalışmaya dayanan bu eser Giriş, Mukaddime, *Kutadgu Bilig*'in şiirselliği, *Kutadgu Bilig*'de kelime kullanma sanatı, *Kutadgu Bilig*'de dilbilgisinin kullanımı ve *Kutadgu Bilig*'de kullanılan üslup olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş (1-4. s.): Bu bölümde, *Kutadgu Bilig* çalışmalarının Radloff ve Vámbéry gibi Türkologların 19. yüzyılın sonlarında *Kutadgu Bilig*'in kısmen transkripsiyonu ve tercümesini yayımlamasıyla başladığı anlatılır. Neredeyse 100 senelik bu süreç içerisinde *Kutadgu Bilig* felsefe, din, astronomi, folklor, kanun, savaş sanatı, etik, dil ve edebiyat, sosyoloji açılarından araştırılıp, önemli neticeler elde edilmiş olsa da buna rağmen üslup yönünden sistemli bir çalışma yapılmaması nedeniyle bu sahada bir boşluk bulunduğu ifade edilir. Sonuç olarak bu araştırmanın gerekli olduğu kanaatine varılır. (1s.)

Eser yazıldıktan sonra, dil ve edebiyat sahasının uzmanlarından Liu Bin, Abduşükür Turdi, Abdukerim Rahman, Razak Metniyaz, Gav Liçin gibi kişilerden oluşan grubun onayından geçirilmiş ve toplu çalışmanın başkanı Liu Bin'in eser hakkındaki görüşüne yer verilmiştir. (2-3s.)

Son olarak eserin hangi bölümlerinin kim tarafından yazıldığına değinilir. 1.bölüm, 3. bölümün 1., 2., 3., 4. ve 5. paragrafları ile 5. bölümün 1. paragrafı Arslan Abdullah tarafından, 2. bölüm Abdurehim Rahman tarafından, 3. bölümün 6. ve 7. paragrafları Peride Hamut tarafından, 4. bölüm ile 5. bölümün 15. ve 16. paragrafları Gani Abdugül tarafından hazırlanmıştır.

Mukaddime (1.-31. s.): Bu bölüm *Kutadgu Bilig*'in kısaca tanıtılması hakkında kısaca tanıtım, üslup çalışmalarının gelişimi ve Uygur dili üslubunu anlatan konulardan oluşmuştur.

Kısaca *Kutadgu Bilig* tanıtılır *Kutadgu Bilig* ve değeri hakkında bilgi verilir. 1000 senelik dil yadigarı olan *Kutadgu Bilig*'in Karahanlılar çağındaki en büyük bedii eser olduğu, bu eserde kanun, ahlak ve bilimden ibaret üç felsefi görüşü ileri sürüldüğü ifade edilir. *Kutadgu Bilig*'in dil, medeniyet, estetik, kanun, tıp, ahlak ve felsefe alanlarındaki değeri vurgulanır (1-6s.)

İkinci olarak, Yusuf Has Hacıp'in hayatı hakkında durulmuştur. Yusuf Has Hacıp'in aşağı yukarı 1019 yılında Balasagun şehrinde yüksek tabakaya mensup bir ailenin çocuğu olarak doğduğu, Mahmud Kaşgarlı ile zamandaş olduğu bildirilmiştir. Eşsiz şair, filozof ve devlet adamı olan yazarın *Kutadgu Bilig*'i 1069-1070 yıllarında, 50'li yaşlarında Kaşgar'da tamamladığı ve Has Hacıp'lik makamına oturduktan sonra, sarayda aşağı yukarı on yıldan fazla çalışarak 1085 yıllarında Kaşgar'da vefat ettiği belirtilir.(6-7s.)

Üçüncü olarak, *Kutadgu Bilig*'in nüshalarından ve içeriğinden bahsedilmiştir. Eserin asıl nüshasının halen bulunamadığı, şimdiki mevcut nüshalarının ise V (Viyana) nüshası, Mısır (M) nüshası, Fergana (F) nüshalarından ibaret olduğu, eserin toplam 85 bölüm, 6645 beyit ve 13290 mısradan oluştuğu bildirilmiştir.(7s.)

Dördüncü olarak, *Kutadgu Bilig* üzerinde yapılan çalışmalar ve araştırmacılardan bahsedilmiştir. *Kutadgu Bilig* yazıldıktan sonra yaklaşık 1000 sene geçtiği, bu eser üzerindeki çalışmaların 19. yüzyılın sonlarında Radloff ve Vámbéry'nin çalışmasıyla başladığı, 1947 yılında ünlü bilim adamı Reşit Rahmeti Arat'ın üç nüsha üzerinde tam transkripsiyonlu metni yayımlamasıyla çalışmaların daha ileriye götürüldüğü anlatılmıştır. Bu çalışmayı takiben Vámbéry, Radloff, Valtova, Cubir, Malov, Otto, Olbert, Samoyloviç, Bombaci, R.R.Arat, A. Dilaçar, Sadri Maksudi [Aksal], Necip Asım, Fuat Köprülü, Thomsen, Brockhelman, Hartman gibi bilim adamlarının çeşitli çalışmalarda bulunduğu hakkında bilgi verilmiştir.(7-9s.)

Son olarak, Çin'de eser üzerinde yapılan çalışmalar ve bu sahadaki araştırmacılardan söz edilmiştir. Çin'de *Kutadgu Bilig* üzerindeki çalışmaların 1950-1960 yılları arasında başladığı ve önde gelen araştırmacılar olarak Geng Shimin, Abduşükür Muhammetimin, Abdurehim Ötkür, Memtimin Yüsü, Hao Guancung, Abduşükür Turdi, Lang Ying, Li goşiang, Liu Bing, Ehmed Ziyai, Abdukerim Rahman, Abdullah Muhemmedi, Muhemmed Zeydi, Yar Muhammed Tayir gibi araştırmacıların anılabileceği ifade edilmiştir.(9-10s.)

Üslup ilminin gelişmesi ve Uygur dilinin üslubu hakkında kısaca durulmuştur, üslup çalışmalarının Milattan önce 8-9. asırlardan itibaren ortaya çıkarak, büyük filozof Aristoteles'in *Estetik* adlı klasik eserinin yazılmasıyla sistemli olmaya başladığı ifade edilmiştir. Uygurca ile bağlantılı göreceğimiz en eski üslup şekillerinden şu örnek verilmiştir:

Teñri küç birtük üçün, qanım qağan süsi bõri teg ermiş, yağısı koñynteg ermiş (Kültegin abidesi 732. yıl) (17s.)

“Tanrı güç verdiği için babam hakanın ordusu kurt gibiymiş, düşmanları

ise koyun gibi imiş”.

Bu örnekte benzetme, simgeleme, mübalağa gibi yollardan çok verimli bir şekilde faydalandığı belirtilmiştir. Bundan başka klasik üslup araştırmasına ait eserlerden Yusuf Sekkaki'nin *Miftahu'l-Ulum* adlı eserini ve Nevâî'nin *Muhakimetü'l- Lugateyn* adlı eserini göstermenin mümkün olduğu ifade edilmiş bu iki eser üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. (18-21s.)

Bu bölümün sonunda ise İngilizcenin ve diğer Avrupa dillerinin üsluba önem vermesi ve üslup yönünden gelişmesi, Çince ve Yeni Uygurcanın üslup yönünden gelişmesi gibi konular hakkında bilgiler verilmiştir.(24-31s.)

Kutadgu Bilig'in şiirselliği (32-56s.): Bu bölümde ise hitabetin şiirselliği ve şiirselliği oluşturan araçlar (uyum, cinas, vezin, durak, ritim, uyak vb.) anlatılmıştır.

Kutadgu Bilig'de kelime kullanma sanatı (57-148s.): Bu bölümde eş anlamlı kelimelerin, zıt anlamlı kelimelerin, şekildediş kelimelerin, ikilemelerin renklere ilişkin kelimelerin, deyimlerin kullanılması gibi kullanım sanatları örneklerle açık anlatılmıştır.

Bu sanatlara örnek verirsek:

yumuğı (18), *barça* (18), *kamuğ* (19), *tözü* (9) gibi KB'de eş anlamlı olarak kullanılmıştır.(90s.)

erkek-tişi (979), *bar-yok* (3899), *egri-köni* (1583), *dost-düşmen* (4274) vb. karşıt anlamlı kelimeler kullanılmıştır. (99s.)

al “hile”, *al* “almak”; *ög* “akıl”, *ög-* “övmek”; *at* “ad”, *at* “at”; *elig* “hükümdar”, *elig* “kul” vb. eş yazımlı kelimeler kullanılmıştır. (113s.)

közi köñüi (407), *bilge böğü* (287), *ıduğ kut* (354), *yegü içgü* (524), *el bodun* (286) vb. ikilemeler kullanılmıştır. (135s.)

elig tut- (29, 1198), *elig ber-* (2737), *elig sun-* (281) deyimleri ‘yardım etmek’ anlamında kullanılmıştır. (143s.)

Kutadgu Bilig'in dilbilgisi üslubu (149-194s.): Bu bölümde, *Kutadgu Bilig*'deki cümle tipleri, cümlelerin üslup açısından işlevleri vb. konular anlatılmıştır.

Kutadgu Bilig'deki üslup çeşitleri (195-355): Bu bölümde ise *Kutadgu Bilig*'de kullanılan benzetme, tekrarlama, aliterasyon, akis, paralelizm, sıralama, kişileştirme, sembolleştirme, geriye dönük soru, edebî hitabet, karşılaştırma, edebî soru gibi üslup çeşitleri örneklerle ayrıntılı anlatılmıştır.

Bu üslup çeşitlerinden seçerek örnek verirsek:

yaruğluk (288), *qarındaş* (317), *ton* (317), *aş* (321), *teñiz* (6609) gibi kelimeler bilime benzetilmiştir.(197s.)

- (367) Kimiñ yaşı altmış tüketse sakış,
Tatıg bardı andın yayı boldı kış.

Bu mısradan *yay* “yaz” gençliğe, *kış* “kış” yaşlılığa, *tatıg* “tatlı” hayatın tadına sembol edilmiştir. (289s.)

Kısacası, bu yapıt *Kutadgu Bilig* gibi bu muazzam eserin üslup özelliğini örneklerle en ince ayrıntısına kadar göz önümüze sermiştir. Ayrıca üslup yönündeki araştırma boşluğunu tam olarak doldurmuştur. O yüzden dil ve edebiyat sahasına büyük katkıda bulunacağına inanıyorum.

Âyet Goca